

Tagapayo niya si Prop. Antoon Vergote sa kanyang tesis sa Universiteit van Leuven noong 1962. Ang kanyang tesis ay pinamagatang “Isang kontribusyon sa pag-aaral ng Istruktura ng Personalidad ng mga kandidato sa Pagpapari: Pahambing na pananaliksik sa pamamagitan ng “*Experimentelle Triebdiagnostik*’ (Szondi).” (*Bijdrage tot de studie van de persoonlijkheidsstructuur Bijkandidaten voor het priesterschap. Vergelijkend onderzoek bij middel van de Experimentelle Triebdiagnostik* (Szondi).

Pinagsusumikap ni Verlinden na maging makabuluhan sa Pilipinas ang kanyang kasanayan sa sikolohiya sa pamamagitan ng pagbubunsod sa kanyang mga estudyante na talakayin ang mga teoryang sikolohikal sa pananaw ng mga Pilipino. Naniniwala siyang mainam ang paggamit ng mga wikang Pilipino sa pananaliksik at pagtuturo kaya nga lamang ay mahirap itong isakatuparan sa ngayon. Halimbawa ng isang papel mula sa St. Louis na may perspektibong Pilipino ang isang tungkol sa *Edwards Personal Preference Schedule* na may empasis sa saloobin ng mga Pilipino sa heterosekswalidad.

Ang Pantayong Pananaw Bilang Diskursong Pangkabihasnan*

Zeus A. Salazar

Ang pantayong pananaw ay lumitaw mula sa aking analisis ng mga pundamental na punto-de-bistang pangkasaysayan sa proseso ng ating pagiging bansa. Noon pang unang bahagi ng mga taong 70, ang pinakabuod ng pananaw na ito ay isang importanteng batayan na ng aking kurso sa historiograpiya, kung saan pinag-aaralan ang metodolohiya, pilosopiya at pamamaraan ng pagsusulat ng kasaysayan. Sa partikular, noong 1974 pinahayag ko ang buod ng pananaw na ito sa isang hiniling ng Malakanyang na pagsusuri ng inihahanda pa lamang noon na Filipino Heritage.

Pinuna ko noon na ang pananaw ng inihahaing ensiklopediya ay hindi *pantayo* kundi *pangkami*, sapagkat ang kinakausap ay mahihinuhang mga taga-labas (o mga elite na medyo o lubusang tagalabas na ang batayang pangkaisipan) at hindi ang mga Pinoy mismo. Makikita ito sa mga sumusunod na pangyayari: (1) ang wika ay banyaga at hindi naiintindihan ng nakararami sa lipunang Pilipino; at (2) ang tendensiya ay tingnan ang ating bansa bilang obheto/paksain ng pag-aaral mula sa labas ibig sabihin, hindi mula sa loob, hindi rin para sa taong taga-loob, at lalong hindi nasasalalay sa mga konsepto, pandama at diwa mismo ng mga kalinangang Pilipino at mga kabihasan ng kapilipinuhan sa agos ng kasaysayan nito hanggang sa ngayon.

Hindi tumalab ang tuligsang ito. Ang importante noon para sa mga gumagawa ng ensiklopediya ay maipakita ang opinyon at pagkaunawa ng mga elite tungkol sa Pilipinas, sa kanilang sariling kasiyahan— *i.e.*, para sa kanila mismo at para sa mga banyaga na gusto nilang pahangain o akitin. Sa katunayan, ito ang direksyon din ng mga publikasyon ng Malakanyang noong panahon ng “Bagong Lipunan” (at, sa pangkalahatan, hanggang

*Inilathala sa *Pilipinolohiya: Kasaysayan, Pilasopiya at Pananaliksik*, inedit nina Bautista at Pe-Pua. Maynila: Kalikasan Press, 1991, pah. 46-72.

ngayon). Ang pangangailangan ng mga nakapagpapasya noon (at, sa kasamaang palad, ngayon pa rin) ay ang ipaliwanag at ipaintindi tayo at ang ating bayan sa mga tagalabas, sa halip na unawain natin muna mismo ito at ang sariling karanasang pangkalinangan— *i.e.*, para sa atin mismo, sa diwang atin at sa wikang atin, sa pamamagitan ng mga dalumat at halagahin (values) ng ating (mga) kalinangan, kasama ang mga natamo at naangkin natin sa pagdaloy ng Kasaysayan; sa madaling sabi, sa loob ng, at alinsunod sa ating sariling kabihasan.

Samakatuwid, walang pagkakaiba ang Filipino Heritage sa ensiklopediyang matagal na noong nailathala ni Zoilo Galang, maliban sa mga bagong datos at sa dami ng mga bagong manunulat ng mas bagong obra. Pagkatapos, nagplano pa nga rin ang Malakanyang noong Dekada 80 na ipagawa ang isang ensiklopediya sa ganitong diwa, at, mangyari pa, sa wikang Ingles. Hindi pa rin naintindihan ng mga nagplano kung ano ang magiging pagkakaiba nito sa mga ensiklopediya ng mga Amerikano, Ingles, Australyano, at iba pang bayang Anglo-Amerikano, maliban siguro (1) sa pangyayaring gawa ang ensiklopediyang Pilipino ng mga taong may nasyonalidad na Filipino; (2) sa posibilidad ng pangongopya ng mga manunulat na Filipino; at (3) sa “pakikipagtulungan” ng mga banyaga sa gawaing ito. Malinaw ang pagkakahawig ng ganyang gawain sa “pakikipagtulungan” ng mga elite natin sa banyaga sa ekonomiya at iba pang larangan.

Ibig sabihin, “malabo” ang pagiging tunay na Pilipino ng ensiklopediyang binabalak noon. Ang tinutumbok ng diwa nito ay ang magkaroon ng isang bersyong Pilipino na mula (o nakita) sa banyaga, para sa elite na Pinoy at sa kanilang káunawaán (o kausap) sa Ingles. Ang pinalilitaw at pinaiibayo ay hindi mula sa karanasang pangkalinangan ng bayang Pilipino, para sa buong bayang Pilipino — *i.e.*, hindi nasa loob ng isang pantayong pananaw na makabubuo sa bansa.

Ano nga ba talaga itong “pantayong pananaw”?

Pantayong Pananaw

Ang buod ng pantayong pananaw ay nasa panloob na pagkakaugnay-ugnay at *pag-uugnay* ng mga katangian, halagahin, kaalaman, karunungan, hangarin, kaugalian, pag-aasal at karanasan ng isang kabuuang pangkalinangan — kabuuang nababalot sa, at ipinapahayag sa pamamagitan ng isang wika; ibig sabihin, sa loob ng isang nagsasariling talastasan/diskursong pangkalinangan o pangkabihasnan. Isang reyalidad ito sa loob ng alin mang grupong etnolingguwistikong may kabuuan at kakanyahan, sa atin at sa ibang dako man ng mundo.

Sa lahat ng mga wikang Pilipino, matatagpuan ang mga konseptong katumbas ng sa Tagalog o P/Filipinong “kayo,” “kami,” “sila,” at “tayo.” Tinutukoy nitong huli ang nagsasalita at ang lahat ng kanyang kausap, kasama kahit na iyong wala subalit ipinapalagay na kabahagi sa kabuuang kinabibilangan ng nagsasalita at mga kausap. Halimbawa, ang ekspresyong “tayong mga Pilipino,” sa pagkakaiiba nito sa “kaming

mga Pilipino,” ay implisitong nagpapahiwatig na ang nagkakausap-usap ay mga Pilipino lamang. Ibig sabihin, hindi kasali ang mga banyaga, ang mga di-Pilipino. Sa sitwasyong ito, ang kalagayan, konsepto, kaisipan at ugali na maaaring pagtuunan ng pansin ay madaling maintindihan, dahil napapaloob sa ating sariling lipunan-at-kalinangan, na kapwa ipinahihiwatig ng (at nakabalot sa) isang wikang nauunawaan ng bawat isa. Maipagkakabit-kabit natin sila sa isa’t isa nang hindi na kailangan pang tukuyin ang iba pang mga konsepto, tao, ugali at kaisipan na kaugnay nila. Sa katunayan nga, maraming bagay at dalumat ang implisito nating nauunawaan at napag-uugnay-ugnay. Sila at ang kanilang kaakibat na pag-uugali ang siyang bumubuo ng isang “mentalidad” (natatangi at katangi-tanging kaisipan at pag-iisip) na mahirap maintindihan ng isang dayuhan na hindi pa nakapapasok sa isang kalinangan-at-lipunang may pantayong pananaw.

Ibig sabihin, kung ang isang grupo ng tao ay nag-uusap lamang hinggil sa sarili at sa isa’t isa, iyan ay maihahalintulad sa isang sistemang sarado o *closed circuit* — isang “nakapinid na pag-uugnayan/pakikipag-ugnayan.” Nagkakaintindihan ang lahat nang hindi na dapat tukuyin ang iba pang bagay na nasa labas o panlabas. Samakatuwid, ang isang lipunan-at-kalinangan ay may “pantayong pananaw” lamang kung ang lahat ay gumagamit ng mga konsepto at ugali na alam ng lahat ang kahulugan, pati ang relasyon ng mga kahulugang ito sa isa’t isa. Ito ay nangyayari lamang kung iisa ang *code* o “pinagtutumbasan ng mga kahulugan,” ibig sabihin, isang pangkabuuang pag-uugnay at pagkakaugnay ng mga kahulugan, kaisipan at ugali. Mahalaga (at pundamental pa nga) rito ang pagkakaroon ng iisang wika bilang batayan at daluyan ng pang-unawa at komunikasyon.

Madaling makita ito kung titingnan natin ang mga grupong etnolingguwistiko sa Pilipinas. Halimbawa, ang mga Tagalog ay may iisang wika; nagkakaintindihan sila sa loob ng wikang ito kung ano ang ibig sabihin ng lahat ng may kaugnayan sa kaugalian at kaisipan ng lahat. Kaya noong araw, pati ang kanilang relihiyon ay iisa — nananalig sila sa anito, at sa mga mitolohikal na personahe na ang pinakasentral ay tinatawag nilang “Bathala.” Ang mitolohikal na tauhang ito ang siya ring prinsipal na katauhan ng kanilang epiko o awit. Nang mawala ang awit na ito tungkol kay Bathala noong panahon ng Kastila, ang ipinalit ay ang *pasyon*, subalit ang pangunahing katauhan nito ay isang “bathala” rin — ang diyos ng mga Kastila, si Kristo. Makikita natin na bago pa man makaugnay ng Kapilipinuhan ang mga Kastila, bawat isa sa mga grupong etniko ay may sariling “pantayong pananaw,” o sariling kabuuan na nasasalalay sa pagkakabit-kabit ng mga elementong pangkalinangan at panlipunan sa isa’t isa, na naiintindihan at naipapamalagi ng mga kasapi ng grupong etnikong yaon sa pamamagitan ng sariling wika.

Sa ganitong pagkakaunawaan, ang pantayong pananaw kadalasan ay hindi hayag sa (o halata ng) mga kasapi mismo, kung buo ang kanilang lipunan-at-kalinangan. Ito ay dahil sa umiiral na reyalidad, dahil sa iyon ang talagang kinagisnan nila. Wala nang iba pang kalinangan silang natututunan, maliban sa mga sangkap na nakapasok sa (at naangkin na ng) kanilang batayang kalinangan. Nakikita ito sa kanilang mga ugali, kilos at gawa na ipinahihiwatig ng, at nasasalalay sa iisang wika-at-kalinangan. Para silang mga isda sa tubig. At kung mapapalabas sila sa kanilang kalinangan-at-lipunan, kailangan pang

maipaliwanag sa kanila o unawain ang mga gawa at ugali ng/sa ibang kultura-at-lipunan. Pagkatapos, kailangan din nilang ibahagi ito sa kanilang kakalinangan (kababayan), sa pamamagitan ng kanilang sariling wika, sa sariling pagdadalumat. Sa pagpapaliwanag na ito, ang pananaw ay masasabing “pansila” — ibig sabihin, patukoy sa iba at hindi sa kapwa — hal., “ganito sila,” “ganito ang ugali nila,” “ganito ang mga tagalabas o banyaga.”

Kung patungo naman sa labas o sa banyaga ang pagpapaliwanag, ang punto-de-bistang ginagamit nila ay “pangkami,” tulad ng naipahiwatig na. Ang pagpapaliwanag dito ay tungkol sa sariling lipunan-at-kalinangan. Kakailanganing ikumpara ito sa ibang sistema ng pag-uugali na ang mga kasapi/kabahagi ng naturang sistema ang siyang kinakausap. Maaaring gamitin dito ang sariling wika o iba pang wika, depende kung alin ang mas laganap o mas nakalalamang sa pag-uugnayang kultural o sosyo-pulitikal. Halimbawa, kung ang isang Tagalog noong ika-16 dantaon ay pupunta sa Brunei o sa Malakka kaya, ang mga paliwanag niya hinggil sa sariling kaugalian at kalinangan ay maaaring sa wikang Malayo (ang *lingua franca* noon sa Timog Silangang Asya) o sa Tagalog (kung nakakaintindi ng Tagalog ang mga kausap o kaya ang mga ito’y sakop ng mga Tagalog).

Halimbawa naman, kung makikipag-away ang mga Tagalog sa mga taga-Brunei at nagapi nila ang mga ito at nasakop nang ilang panahon, pagsasabihan nila ang mga ito ng ganito, “Kayong mga taga-Kalimantan ay iba; ganito kayo, hindi kagaya naming mga Tagalog; iba kayo.” Ang ganitong pagtuturing/pakikipagtalastasan ang maaari nating tawaging “pangkayong pananaw.” Pangkayo ang pananaw ng nakikipag-usap mula sa labas tungo sa mga tagaloob ng isang partikular na kalinangan, tungkol sa mga tao at kaugalian nito.

Ang pinakabuod ng pantayong pananaw sa agos ng ating kasaysayan ay ang pangyayaring dahil sa kolonyalismo’y nawala (o unti-unting nawasak) ang kabuuan ng maraming mga grupong etnolingguwistiko sa ating bayan. Ang paimbabaw na naipalit (o nailapat sa ibabaw) ay ang kabuuang kolonyal na siyang magiging (o kaya’y gagamiting) *batayan ng pagkatapos ay magiging “nasyong Pilipino”*. Dahil sa ang kabuuang kolonyal ay itinatatag at ipinalaganap sa pamamagitan ng wikang Kastila (na pagkatapos ay papalitan naman ng Anglo-Amerikano sa pamamagitan ng isang sistema na “edukasyon” na hinangad at/o tinanggap ng nabanggit na elite para sa buong “nasyon”); at dahil sa mga konseptong sosyo-pulitikal at kultural ng mga Kastila (at, pagkatapos, ng mga Amerikano) na bunga ng paggamit ng banyagang wika, lalabas na lipos ng kontradiksiyon ang nabuong “nasyon” / *nacion* / (*nation*). Kaya, ang nasyong “Pilipino” ngayon ay wala (o wala pang) pantayong pananaw na bumabalot sa kabuuan. Samakatuwid, kung nais nating mabuo ang bansang Pilipino, kailangang pausbungin at pagyamanin ang pantayong pananaw ng kasalukuyang kabuuang sosyo-pulitikal, *para sa buong bansa* — ibig sabihin, ang buong Kapilipinuhang *may kasarinnan at kakanyahan*.

Pantayong Pananaw sa Kasaysayan

Bago makaugnay ang mga dayuhang Kastila noong ika-16 na dantaon, wala pang iisang *pantayong pananaw* ang mga grupong etnolingguwistiko sa buong arkipelago, sa kabila ng kanilang pagiging magkakamag-anak at lubusang pagkakahawig sa lahi at kalinangan. Wala pa nga noon ang nasyong Pilipino na sumasaklaw ngayon sa mga kultura’t lipunang nabanggit; lalo’t higit, tulad ngayon, wala pa ring isang bansang magbibigay ng kabuuan sa Kapilipinuhan. Ang nasyong Pilipino ay nabuo lamang noong ikalawang bahagi ng nagdaang dantaon. Nabuo ito sa pagsusumikap ng mga elite ng bahaging Kristiyano ng kolonyang Kastila. Ibig sabihin, nabuo lamang ito sa isang bahagi ng Kapilipinuhan na nalantad nang husto sa Kanluran at, samakatuwid, nabahiran kung hindi man talagang nabago nito — *i.e.*, natuto ng wikang Kastila at napasok (gaano man kabahagya) sa kulturang Kastila at, sa pamamagitan nito, sa sibilisasyon ng Kanluran.

Ang tawag ko sa mga elite ay “mga akulturadong grupo ng tao.” Nagsimula sila sa isang grupong panlipunan noong panahon ng unang pagkatagpo ng mga taga-arkipelago at Kastila. Tinawag ang mga grupong ito na *ladino* sapagkat sila ang natuto ng Kastila. Ginawa silang tagasalin at tagatulong ng mga prayle sa ebanghelisasyon (pagpapasa-kristiyano) ng mga Pilipino. Isinalin nila sa kanilang katutubong wika ang mga konsepto at kaisipang ibig ipaliwanag ng mga prayle, at isinalin din nila ang mga katutubong konsepto, ideya, at kaisipan sa wikang Kastila para sa mga prayle. Sa kanilang mga utak (at sa utak ng mga prayle at ng ilang mga ordinaryong Kastila na nagkainteres sa mga kalinangang Filipino), samakatuwid, nagkatagpo at nagkahalo-halo ang mga elemento ng kulturang Kastila at mga kalinangang katutubo. Masasalamin ang penomenong ito noong panahon ng Amerikano sa palasak na tulang pambata na nagsisimula nang, “*One day, isang araw; I saw nakakita; a bird isang ibon...*” Ito ay galing sa ugali ng mga makatang ladino na kumakatha ng mga tulang bilinggwal tulad halimbawa ng gawa ni Fernando de Bagong Banta na nagsasaad ng ganito:

Salamat nang walang hangga
gracias se den sempiternas
 sa nagpasilang nang tala
al que hizo salir la estrella
 makapagpanao nang dilim
que destierre las tinieblas
 sa lahat nang bayan natin
de toda nuestra tierra.

Sa madaling salita, ang mga akulturadong ladino ang siya ring nakipagtulungan sa mga Kanluranin sa proseso ng akulturasyon na ibinunga ng pagkakolonisa sa kanila mismo at sa kanilang mga kabahagi sa kinagisnang kalinangan.

Napakasalimuot ng pagtatagpong ito ng Kastila at ladino, at ang ginawa nilang pagsasalin ay napakahalagang aspeto ng kolonyalismo ng Kastila sapagkat ang ginawa

nila ay pagsasakatutubo ng mentalidad at kulturang Kanluranin at, bise-bersa, ang pagsasakanluranin ng diwa at kalinangan ng mga taga-kapuluan, sa loob ng tagpuang kolonyal. Isang aspetong intelektuwal ng pagtatagpong ito ay napagtuunan na ng pansin, mula pa rin sa isang durungawang Kanluranin, ng historyador na si Vicente Rafael sa kanyang nalathalang disertasyon na pinamagatang *Contracting Colonialism*.

Simula noong ikatlong dekada ng ikalabingwalong dantaon ay unti-unting pumasok nang mas maramihan ang mga ladino sa sistemang kolonyal ng mga Kastila. Sila ay naging mga *escribanos* (klerk, sekretaryo, atbp.), mga abu-abugado (*abogadillos*, *apoderadillos*), o di kaya'y mga katuwang ng mga alkalde at iba pang opisyal na Kastila. Ang iba naman ay pumasok sa sistemang panrelihiyon. Naging mga pari sila — mga paring sekular sapagkat ayaw silang tanggapin bilang prayle o Heswita. Noong mga unang dekada ng ikalabingwalong dantaon, nagsimula nang magtatag ng mga seminaryo ang rehimeng Kastila. Masidhi na noon ang pangangailangan sa pari, dahil sa paglaganap ng Kristiyanismo. Ang pagsasakatutubo ng posisyong klero (pampari) ay muling binalikan at ibinalik ng hari bilang patakarang kolonyal. Kaya simula noon, nakapasok sa mga simbahan at, bunga nito, namahala sa mga parokya ang mga paring Pilipino — i.e., mga paring tubong Pilipinas — mga Indio, mestisong Pilipino-Intsik, at mestisong Pilipino-Kastila, kasama ang mga Kastilang tubong Pilipinas (ang ilan sa mga tunay na *Filipinos* noon at hanggang sa ikalawang bahagi ng Ika-19 na dantaon).

Kaya masasabing ang paring sekular na Pilipino bilang grupong panlipunan ay nagmula sa pangkat ng mga ladino. Sila ang humalili sa mga ladinong may malapit na ugnayan, bilang grupong panlipunan, sa mga prayle at iba pang Kastila. Subalit, magiging kakumpetensya ng mga prayle ang mga sekular na paring Pilipino, samantalang mga tagatulong ng prayle lamang ang dati't "karaniwang" ladino. Naging mas sanay kasi ang mga paring sekular sa wika at kulturang Kastila at, bunga nito, makakalaban sila ng mga prayle para sa mga puwesto sa parokya. Kaya tuloy, naging paksa sila ng mga pangungutya ng prayle. Sa simula, ito'y ginagawa sa piling lamang ng mga prayle. Sa baitang na ito, ang pinakaunang gumawa ng panlalait sa isang pribadong sulat ay si Fray Gaspar de San Agustin. Pagkatapos, diretsuhan nang sinasabi ng mga Kastilang prayle/Heswita ang mga insulto sa harap mismo ng mga "katutubo" ("Kayong mga Indio ay walang sibilisasyon, barbaro, pagaya-gaya, walang utang-na-loob, soberbio, angkop lamang sa pamamastol ng kalabaw..."). Hindi lamang ang mga paring sekular na Pilipino ang pinagbuntunan ng galit at pangungutya ni Fray Gaspar de San Agustin at iba pang Kastila. Napasama sa kanila at sa mga *apoderadillos* yaong mga paham na, ayon sa mga prayle, ay pinaniniwalaan ng madla ang "anumang kabalbalang sinasabi" kahit labag sa relihiyong Katoliko dahil ang kanilang kasabihan ay "wika nang maronong"!

Nagpatuloy ang pagsulong ng mga "akulturado," i.e., "ladino" at "paring sekular." Noong ikalabinsiyam na dantaon, lumitaw mula sa kanilang piling ang mga *ilustrado*, mga ladinong pormal na nakapag-aral — ibig sabihin, mga namulat at nagkamit ng kaliwanagan o "naliwanagan" (ito ang katumbas ng "*ilustrado*" sa Pilipino, adhetibo mula sa pangngalang Kastila na *ilustracion* at salin ng *les lumieres* na Pranses: "ang kaliwanagan" na nga). Ang diretsong pinagmulan ng uring ito ay ang mga paring sekular.

Ang mga paring ito ay naghangad na maging kaparis ng mga paring Kastila (na mga monghe o prayle, kasama na ang mga Heswita na sa makitid na pakahulugan ay di monghe). Higit sa lahat, ayaw ng mga sekular na sila ay malamangan. Kaya ang gusto nila ay sekularisasyon o pagpapaubaya ng mga parokya sa mga paring sekular (na karamihan ay Pilipino o tubong Pilipinas) at hindi sa mga prayle (na lahat ay Kastila, Kreolyo, o Europeo). Ayaw nilang magpaagaw ng mga parokya sa mga prayle nang bumalik noong kalagitnaan ng ikalabinsiyam na dantaon ang mga Kastilang Heswita sa Pilipinas at dahilan dito'y sapilitang pinaalis ang mga Pilipino sa kanilang mga parokya, upang ibigay ang mga ito sa inililipat na mga prayle mula sa Mindanao at iba pang lugar na dati nang "Heswita" bago pa ang pagpapaalis sa mga ito noong 1768.

Pagkatapos, ang ladinong ang ilan ay naging paring sekular ay magkakaroon ng bagong anyo noong ikalawang bahagi ng ikalabinsiyam na dantaon — ang ilustrado. Subalit, may pagkakaiba na ang ilustrado sa paring sekular. Talagang edukado na siya at *edukado sa labas ng Simbahan*. Noong ikalabinsiyam na dantaon, nagkaroon ng mga kolehiyo at unibersidad na napasukan ng mga Indio, mestisong Pilipino-Sangley at mestisong Pilipino-Espanyol. Ang buong grupo ay nasamahan na rin ng mga tinatawag na "kreolyo" (tubong kapuluan na dahil ipinanganak dito sa Pilipinas ay tinawag/nagtawag sa sarili na "*hijos del pais*," o "mga anak ng bayan"). Dahil ang edukasyon ng mga ilustrado ay hindi sa seminaryo, mas nakatuon sa tunay na daigdig (higit sa lahat, sa kalagayang panlipunan at pampulitika) ang kanilang pag-iisip. At dahil sila ang pinaka-intelektuwal at edukado sa mga "katutubo" sa Pilipinas, sila ang pinakamadaldal. Puwede silang makipag-usap sa Kastila nang pantay-pantay. Sila rin sa gayon ang puwedeng pagbuntunan ng mga alipusta ng mga Kastila hinggil sa mga "katutubo" (na para sa mga kolonyalista ay katulad ng mga ilustrado dahil sila ay "magkakalahi"). Ito ay dahil sa pangyayaring ang mga ilustrado ang tanging nakakaintindi ng Kastila at nakakausap ng mga kolonyalista.

Sinabi ng mga Kastila sa kanila, "Kayo ay mga Indio lamang, at lahat ng nalalaman ninyo ay utang ninyo sa amin, sapagkat ang kasaysayan ng inyong bayan ay may dalawang bahagi lamang: una, ang panahon nang hindi pa kayo Kristiyano at sibilisado, kung kailan lugmok pa kayo sa karimlan; pangalawa, nang dumating kaming mga Kastila, upang idulot sa inyo ang liwanag ng aming sibilisasyon at relihiyong Kristiyano." Ganoon palagi ang direksyon ng paglalait. Ibig sabihin, lumala pa ang dating puna ng mga prayle hinggil sa paring sekular na "Indio." Hindi lamang ang karakter at ugali ng Indio ang masama. Yaong bahagi mismo ng kanyang pagkatao na may kaunting kabutihan, ang pananampalataya at kabihasan, ay galing pa sa Kastila!

Walang pakialam ang 95% o 98% ng mga Kristiyano sa mga insultong ito. Hindi nila ito naiintindihan (dahil ginawa kadalasan ang pandurusta sa banyagang wika). At lalong walang pakialam ang mga Moro — ang Bangsa Moro natin ngayon — at ang mga grupong etnikong nanatiling katutubo (ang bahaging *lumad* o *lumadnon* ng ating pagkabansa). Sila ay hindi pa lumalabas sa kanilang sariling kalinangan, o hindi pa napahihwalay, bagkus pa nga'y nananatiling walang kompleks hinggil dito. Ibig sabihin, ang pinakamalaking porsiyento ng Kapilipinuhan ay mayroong pang mga "pantayong pananaw." Magkahiwa-hiwalay sila sa isa't isa, bagamat nananatiling magkakamag-

anak at magkakaugnay. At ang pagkakaugnay-ugnay na ito ay nasasalalay sa dati nilang mga kalinangan. Hindi pa sila naapektuhan ng kultura ng mga kolonyalistang Kastila, o dili kaya ng mala-Kastilang kultura ng akulturadong elite, kung saan ang nangunguna sa pagiging mala-Kastila ay ang mga ilustrado, ang mga katutubong “naliwanagan” ng araw ng sibilisasyong Europeo!

Ano naman ang naging reaksyon ng mga akulturadong ilustradong iyon na ang lengguwahe at kultura ay Kastila na nga, subalit ang katayuang panlipunan naman sa sistemang kolonyal ay hindi nila mismo malaman kung saan o sa aling antas? Wala o napawalay na sila sa kanilang sariling mga kalinangan, subalit hindi naman sila matanggap-tanggap ng mga Kastila sa matataas na baitang ng lipunang kolonyal. Kahit na matatas silang nakapagsasalita ng Kastila, bagamat paminsan-minsan ay may punto naman (katulad ni Lopez-Jaena na may puntong Bisaya, o ng mga Luna na may puntong Ilokano). Nakapagsasalita nga sila ng Kastila, nakabihis na parang Kastila, may bigoteng Kastila, at Kastila ang asta, ngunit hindi pa rin Kastila dahil pango ang ilong, kayumanggi, “di-sibilisado” ang kalahi, at walang alinlangang Indio pa rin talaga (alinsunod sa paglalait ng Kastila).

Ang paglalait na ito sa mga ilustrado ay laging inuulit sa kanila ng mga Kastila, kapag gusto silang ilagay sa kanilang “lugar.” Ang naging reaksyon nila ay lumaban sa opinyon ng mga Kastila tungkol sa kawalang-halaga ng mga katutubo o Indio. Tinanggap nila ang pagtatakwil sa kanila ng Kastila. Tinawag nila ang sarili, kasama ang mga kalahing Indio, na mga Pilipino. Ang punto-de-bista ng mga Pilipinong ito ay “*pangkami*,” kaya ang sinasabi nila ay ganito, “Hindi totoo na bago dumating ang mga Kastila ay walang kabihasnang kaming mga Pilipino. Sa katunayan, may kultura na kami, nakikipag-ugnayan na kami sa Tsina, Indotsina, sa India, at iba pa, “bago pa man dumating ang mga Kastila.” Ito ang pinakabuod ng kamalayang iginiit at pinalaganap ng mga Propagandista sa mga Kastila sa Espanya at sa mga kapwa nilang Pilipino sa Pilipinas.

Ayon kay Rizal, nang dumating ang mga Kastila, bumagsak pa nga ang kabihasnang katutubo dahil nawalan ng interes ang mga Pilipino na pagyamanin ito. Lagi na lamang silang nilulusob o sinasama sa mga kampanyang militar na inilulunsad ng mga Kastila sa loob man o sa labas ng arkipelago. Ang ginagapas nila sa kanilang mga ginagawa ay hindi napupunta sa kanilang mga sarili kundi sa mga dayuhang Kastila! Ang linya ng kaisipan ni Rizal (at ng iba pang Propagandista) ay, “Pag nawala na ang mga Kastila, sisikat muli ang kabihasnang Pilipino mula sa karimlang ikinasadlak nito; muling lalaganap ang dating kaliwanagan sa Pilipinas.”

Ganito ang pangkaming pananaw ng hanay ng mga Propagandista* sa harap ng ideolohiyang pangkasaysayan at kolonyalista ng mga Kastila na nagsasaad na napalitan ng kaliwanagan ng relihiyon at kultura/sibilisasyong Kastila ang karimlan at kamangmangan ng panahon bago sila sumapit sa kapuluan. Sapagkat ipinatutungkol ng mga Propagandista sa mga nang-aalipustang Kastila ang pagpapawalang-katuturan

sa ideya ng mga ito tungkol sa kawalan ng “sibilisasyon” ng Indio, kinailangan nilang sabihin at ikalat na rin ito sa wikang Kastila. Samakatuwid, nasa *pangkaming pananaw* ang kanilang pagtingin sa sariling lipunan-at-kultura. Hindi ang mga kabalat at kasapi ng dati nilang mga kalinangang katutubo ang kanilang kinakausap, kundi ang mga nagkolonisa sa mga bayan at kalinangan sa kapuluan. At ang mga ideya, konsepto at iba pang elementong pangkalinangan na kanilang gagamitin ay yaong mga natutunan nila mula sa, at naiintindihan ng, mga kolonyalista. Hindi sa kalinangang bayan hinasa ng mga Propagandista ang kanilang sandata laban sa kolonyalismong Kastila kundi sa tradisyong “liberal” ng Europa.

Kaya ang nasimulan nilang tradisyon ng pagbubuo ng kabihasnang pambansa (at Pilipino) ay naligaw sa wikang banyaga, at sa mga konseptong banyaga, na hindi man lamang itinugma sa sariling tradisyon. Batay sa mga elementong Kastila (Europeo), ito’y pagbubuo ng isang “kulturang nasyonal” patungo sa pagsamba sa “sibilisasyong Europeo” at *hindi* patungo sa isang tunay na “pambansang kabihasnang,” higit sa lahat dahil sa pagkalimot kung hindi man pagkawaglit sa kalinangang ugat ng mga bayang Pilipino. Ibig sabihin, ang kabuuang pangkalinangan na tinukoy, ipinagmalaki at nilikha ng mga Propagandista, sa katunayan, ay bahaging lokal lamang, isang pampook na anyo ng kulturang Kastila — *i.e.*, yaong gawa-gawa lamang ng mga Indio’t mestisong naging Kastila, na kung mayroon mang taal at di-Kastila ay ilang elemento lamang na naaalala mula sa mga iniwan nilang kinagisnang kalinangan. Ang mga elementong ito’y pinalilitaw na parang ritwal sa alaala dahil lamang sa kinailangan ng mga ilustrado na maibukod ang kanilang sarili sa mga Kastila, na ayaw tumanggap sa kanila sa lipunang kolonyal na ang idinadambanang sibilisasyon ay ang Kastila at Europeo. Sa katunayan, pagkatapos ay naging tagapagmana ng lipunan-at-sibilisasyong kolonyal (sa wikang Kastila) ang mga ilustrado at ang kanilang iba pang kauring sosyal. Sa ganitong pagtingin, nasa pinakahuling bahagi sila ng akulturasyong nagsimula sa mga ladino.

Nang dumating ang mga Amerikano, ang inatupag naman ng mga ilustrado ay ang ipakita sa mga bagong banyaga na ang Pilipino ay pwedeng-pwedeng maging doktor, abogado, inhinyero, at sa huli, pati na artista at *beauty contest winner* (hindi pala pangit!). Kaya sa kamalayan ng kulturang elitista, laging ipinamamalas ang pagsulpot ng “Pilipino” (ang unang Pilipino) sa kung anu-anong larangan. Kung baga, laging kulelat tayo dahil naroon na ang iba bago tayo nakagawa ng ganoon o naging unang Pilipino sa ganoong gawain o propesyon. Kaya mula noon at hanggang ngayon, sinisikap nating ipakita na “hindi naman talagang huli ang Pinoy.” Ibig sabihin, dapat laging hatulan ang gawain ng Pinoy mula sa patakaran at pamantayan ng tagalabas o banyaga. Dapat basbasan muna ng banyaga ang anumang gawa o gawaing Pinoy bago ito ituring na magaling. Kaya mula noong Propaganda hanggang sa kasalukuyan, ang nilikha ng Pilipino sa pangkalahatan, ay nilikha niya sa loob ng isang wika at kulturang banyaga — wika at kulturang iniwan (o, sabi pa nga ng ilan, “ipinamana”) daw sa kanila ng kolonyalista, Kastila man ito o Amerikano. Mas madali kasing lumikha sa kulturang iyon, sapagkat ipinakita na ng iba — *i.e.*, ng banyaga. Nasasalalay rito ang alipustang “gaya-gaya puto maya” lamang ang Pinoy.

* Naipaliwanag ko na ito sa isang artikulong “A legacy of the Propaganda: The Tripartite View of Philippine History.” Nasa Ethnic Dimension, inedit ni Z. A. Salazar. Cologne: Counseling Center for Filipinos, 1983.

Mula noong panahon ng Kastila hanggang ngayon, sumusulat ang mga Propagandista (at ang humalili ritong mga *intelektuwal* ngayon — *i.e.*, mga ilustradong nadagdagan ng mga pensionado, *Fulbright scholars* at iba pang inisponsor ng Amerika at, ngayon, ng Hapon at iba pang bansa) sa *wikang dayuhan*. Ito ay para ipakita na puwede rin sila — at, mangyari pa, puwede nga. Iyon lang, upang makalikha sa Kastila (o Amerikanong Ingles), kakailanganin munang maging Kastila (o Amerikano at, baka pagdating ng oras, Hapones pa) ang nagmimithing maging mga “Pilipino.” Ibig sabihin, kailangan munang humiwalay sila sa (at iiwan nila ang) katutubong kalinangan. Kakailanganin ng mga taong iyon (na nagmimithing maging “Pilipino”) na mapahiwalay muna sa sariling kalinangan, at mamaya-maya ay babalik lamang dito para gamitin ang ilang elemento nito sa kanilang paglikha (sa katunayan, upang makalikha naman ng “iba” o “orihinal”) sa Kastila (at pagkatapos, sa Amerikano). Gawaing “intelektuwal” ito ng Pinoy mula kina Rizal at Paterno hanggang kina Villa, Tiempo at Locsin, Sr. *cum* Jr. Ang nilikha nila tuloy ay bahaging lokal (“*local color*” sa panitikan) lamang ng alinmang banyagang kulturang kanilang sinalihan.

Tulad ng ipinahiwatig na, ginamit ang wikang Ingles noong panahong Amerikano upang ipagpatuloy ng mga bagong “intelektuwal” ang gawain ng mga ilustrado noong Propaganda — ang pagbubuo ng kulturang “nasyonal” para sa “Amerikanisadong” Pinoy at para sa mga banyagang Amerikano at iba pang marunong mag-Ingles. Natural lamang na ang pagbubuong ito ay isinagawa sa loob ng mga pamantayang banyaga. Sa madaling salita, ang namamayani sa panahong kolonyal ay ang pananaw na *pansila* (*i.e.*, mula sa banyaga, tungo at para sa banyaga) at *pangkami* (mula sa atin, tungo at para sa banyaga). Mangyari pa, ang lipunan-at-kulturang kolonyal at post-kolonyal ay bunga ng pagtutulungan ng Pilipinong elite at ng mga banyaga, na nagkakaunawaan sa wika at sa tanging mga kategorya ng kolonyalista at dayuhan. Sa kabutihang palad, nananatili pa ang pantayong ananaw sa loob ng mga grupong etniko at sa lebel ng bayan, pananaw na hindi naisipang gamitin ng mga bumuo at bumubuo ng “nasyon” para sa pangkalahatang kamulatan, para sa kabuuan ng bansang minimithing itatag ng Kapilipinuhan.

Pantayong Pananaw sa Kasalukuyan

Sa larangang pangkalinangan, ang pagkatatag ng nasyon ng mga elite ay nagbunga ng pagkakahati ng kapilipinuhan — ang “dambuhalang pagkakahating pangkalinangan” — sa dalawang bahagi: ang kultura-at-lipunan ng akulturadong elite na ang wika ay Ingles-Amerikano, pagkatapos maging Kastila (at sa panahon ng kolaborasyon ay halos maging Hapones); at ang kalinangan-at-lipunan ng bayan na ang pangkalahatang wika ng ugnayan ngayon ay Tagalog o P/Filipino, habang sa kanayunan at mga lalawigan ay nanatili naman ang mga wikang rehiyonal na siyang pinag-ugatan (at patuloy na pinaghahanguan) ng kalinangang bayan.

Ang namamayaning kultura-at-lipunan ng elite ay nabuo sa pagsusumikap na pulitikal ng mga “intelektuwal” at ng akulturadong uring panlipunan. Ang akulturasyon ng mga ito

ay malinaw na matatalima sa pagkasunud-sunod na *ladino* = paring sekular = *ilustrado* = pensionado/ Fulbright-Mombusho scholar/makabagong intelektuwal. Ang huling kawing ay napapalooban ng lahat ng klase ng “iskolar,” “*fellow*,” “manunulat,” at iba pang “padala” o “panauhin” sa Estados Unidos, Hapon at iba pang bansa sa panahong kolonyal at hanggang ngayon. Sila ang napasama sa mga dating ilustrado ng ika-19 na dantaon. Dahil sa mga pensionado at iba pang bagong akulturado, at sa katangiang balimbing ng elite, naakit sa wikang Ingles at kaugaliang Amerikano ang mga bumubuo ng bagong nasyon matapos ang digmaang Espanyol-Amerikano. May kahirapan din ang transisyong ito ng mga ilustrado, tulad ng ipinakikita sa obra ni Nick Joaquin (sa wikang Ingles!). Lalong lumaki ang hanay na ito ng mga “pensionado” (o makabagong “akulturado”) nang maging matatag ang sistema ng edukasyong batay sa wika-at-kulturang Amerikano na itinayo ng mga bagong kolonyalista (sa tawag ng mga aktibista — “Imperyalistang Amerikano”).

Ang sistema ng edukasyon ang huhubog at huhulma sa diwa at kaisipan ng mga bagong akulturado na siya na ring aatang sa sarili (nang walang pahintulot mula kaninuman) na buuin ang “kulturang nasyonal.” Ang buong produksyon nila sa kalinangan, laluna sa panitikan (sa wikang Ingles!), ay agad-agad na ipinasok din ng mga Amerikano sa sistema ng edukasyon. Tingnan dito ang mga babasahing katha ni Camilo Osias, kasama ang mga unang maikling kuwento at tula ng mga Pinoy sa wikang Ingles-Amerikano na natanggap sa mga antolohiyang pang-edukasyon. Pagkatapos nga, ang magiging ambisyon ng mga manunulat (at pati ng mga “*scientist*”) ay “mapablis sa abroad” (*i.e.*, Estados Unidos) o lumaki/palakihin ang kanilang “*native clearing*” (katutubong kaingin) sa kagubatang hindi ang Pilipinas kundi ang Estados Unidos o ang santinakpan pa ngang hindi malirip-lirip kung sinu-sino/anu-ano ang nakatira. Maaaring tukuyin dito sina Stevan (*i.e.*, Esteban) Javellana, Jose Garcia Villa, hanggang kina Noriega, Abad at Rosca ngayon, na hindi naman babasahin ng madla dahil sa ito’y mas mabibighani sa mga sulatin sa Tagalog o P/Filipino at iba pang wikang Pilipino.

Bukod sa paghubog sa mga bagong henerasyon ng akulturado sa Ingles at sa *American way of life* (gawing Amerikano), ang sistema ng edukasyon ay siya ring nagpuno sa mga kinakailangang puwesto sa mga larangan ng *ekonomiya* (kalakalan, bangko, industriya, teknolohiya, atbp.), *kultura* (sistema ng edukasyon mismo, agham, sining panitikan, humanidades, entertainment, atbp.) *relihiyon* (pagpalit sa mga papaalis na Kastila, pagpapasulong ng protestantismo, panibagong ebanghelisasyon ng Kordilyera, Mindoro, Mindanao, Sulu at iba pa) at *pulitika* (gobyerno mula sa itaas — ehekutibo, lehislatibo, hustisya; hanggang sa ibaba—probinsya at bayan; mga kilusang pangmamamayan, pati na yaong mga “rebolusyonaryo;” kasama na ang militarya).

Lahat ng mga konsepto, kalakaran, ideya at iba pa sa lahat ng larangang ito ay palalaganapin at matututunan sa wikang Ingles at sa loob ng pang-unawa (at pati na predyudis) na Amerikano (ibig sabihin, *di-atin* o banyaga).

Dambuhalang Pagkakahating Pangkalinangan

Sa madaling sabi, makukulong ang mga intelektuwal na Pilipino sa balangkas ng kaisipang Amerikano at Kanluranin. Kaya, kahit na iyong pakikibaka para sa kalayaan ay ipapaloob sa mga simulain at premis ng sibilisasyon at *history/ historia* ng Estados Unidos at Europa. Ang lalong kapuna-puna rito ay yaong alitan mismo ng mga “konserbatibo” (o “liberal”) at “rebolusyonaryo.” Una, nagkakaintindihan sila dahil parepareho ang kanilang mga kategoryang pangkaisipan, magkasalungat man ang kanilang mga layunin. Pangalawa, kung ang mga “konserbatibo” at “liberal” ay maka-Amerikano, yaong mga “rebolusyonaryo” ay para sa mga kalaban ng Amerikano (“Kano”), sa simula Ruso pagkatapos Intsik. At lahat ng mga kaisipan at hakbangin ng mga kalaban ng Kano ay aangkinin naman ng “rebolusyonaryong” Pilipino. Lahat ng mga “bagong” ideya o kilusan sa Estados Unidos o Europa (*suffragette*, Third World, “dekonstruksyon,” “post-istrukturalismo,” feminismo, at iba pa) ay walang lubay na aangat at idadambana — sa *wikang Ingles*, maintindihan man o hindi, laluna kung hindi maintindihan at hindi maiangkop sa kalagayan ng bansa.

Mapag-aaralan ang panunuot ng diwang banyaga sa bawat aspeto at aktibidad sa loob ng bawat larangang nabanggit — mula ekonomiya hanggang pulitika, matapos daanan ang relihiyon, kultura, atbp. Subalit, kailangan munang ipaliwanag, sa pamamagitan ng dayagram (paki-tingnan sa pah. 101) ang nabanggit nang “dambuhalang pagkakahating pangkalinangan” na siyang sanhi ng pagkakahawalay ng mga Pilipino sa diwa at sa pag-uugali.

Sa pangkalahatan ay dalawang kalinangan sa pakahulugang antropolohikal ang nakapaloob at maaaring sumaklaw sa kasalukuyang lipunang Pilipino — ang “kulturang nasyonal” na nagmula sa Propaganda bilang resulta ng pagkatatag ng *nacion/ nation* (nasyon) sa pamumuno ng elite at ang “kalinangang bayan” bilang kinalabasan ng proseso ng pagkabuo ng mga pamayanang Pilipino sa isang Bayang Pilipino, ang Inang Bayan ng Himagsikan 1896. Ang una’y umiinog sa konsepto ng “nasyong Pilipino” na sa simula’y binuo sa wikang Kastila (*la nacion/ patria filipina*) ng mga Propagandista at Rebolusyonista at pagkatapos ay isinulong ng linyang [Aguinaldo] > Quezon > Osmena > [Laurel] > Roxas > Quirino > Magsaysay > Garcia > Macapagal > Marcos > Aquino sa pakikipagtulungan sa mga Amerikano, kung kaya’t sa wikang Ingles ang pagkahulma ng estado sa ngayon. Ang pangalawa naman ay nakaugat sa karanasang pangkasaysayan ng mga bayang Pilipino na nagkakumpol-kumpol sa isang Bayang Pilipino sa harap ng panunuot ng Kanluran. Kailanman ay hindi sa banyagang wika binigyan ng pakahulugan ang karanasang ito — halimbawa, ang mga rebelyong bayan, mula kina Bangkaw hanggang kina Bonifacio at sa mga sumunod na pag-aalsa matapos isuko ni Aguinaldo ang Himagsikan ng mga Anak ng Bayan noong Disyembre 1897. Ang mga elite, sa kanilang dako, kadalasan ay nagpahayag ng kanilang mga layunin at kaisipan sa wikang dayuhan. Masasabing ang wikang Tagalog o P/Filipino ang naging tagasaklaw ng mga layuning bayan ng mga paghihimagsik ng taumbayan, lalo’t higit yaong mga tinatawag na mesyaniko, hanggang sa Himagsikan ng 1896 at sa ibayo nito.

Ang “kulturang nasyonal” ang siyang pinalalaganap ngayon ng elite sa pamamagitan ng sistema ng edukasyon na itinatag ng mga Amerikano sa wikang Ingles, *para sa elite*

at upang madagdagan ang mga maninilbihan sa bagong sistemang kolonyal. Ito ang dahilan kung bakit ang buong istruktura at nilalaman ng sistemang sosyo-pulitikal, pang-ekonomiya, pangrelihiyon at pangkaisipan na sumasaklaw sa kapilipinuhan ay nakakabit sa (at, kadalasan ay itinatakda ng) banyaga. At dahil nakatuon sa banyaga ang tingin ng elite, “pangkami” ang pangkalahatang pananaw ng “kulturang nasyonal.” Kung ang larangang panlipunan at pampulitika lamang ang pag-uusapan, kitang-kitang nakakabit ang ating mga elite sa dayuhan, lalo’t higit sa Estados Unidos (at, noong panahon ng giyera at nitong nakaraang dalawang dekada, pati na sa Hapon). Doon sila pinapagaral, nag-aaral o gustong mag-aral sa *post-graduate* upang makamit ang di-umano’y “mataas” na karunungan. Sa katunayan, marami sa kanila ang may mga bahay pa nga sa Estados Unidos, bukod sa kanilang tirahan sa Maynila o karatig-pook at sa probinsya dito sa Pilipinas. Mas madali silang makipag-usap sa Amerikano sapagkat ang kaisipan at mentalidad nila ay hango sa kulturang (“*culture*’ na) Amerikano, o napulot at inangkat mula sa Amerika. Marami pa nga sa kanila ang nagreretiro sa Amerika matapos ang kanilang “paninilbihan” dito sa atin, tulad ng mga *civil servants* na Amerikano noong tahasan pang kolonya tayo ng Estados Unidos. Dapat ding alalahanin na bago sila mag-ambisyong maging presidente ng (o importante at makapangyarihang pulitiko sa) Pilipinas, kailangan muna nilang magpabasbas sa Amerikano (cf. ang *di rigueur* na opisyal na pagdalaw sa Washington at pananalumpati sa U.S. Congress ng bagong halal na pangulo!).

Pati na yaong mga “nagmamahal sa masa” ay wala nang iba pang bagaheng intelektuwal kundi iyong nabasa (at naunawaan kung saka-sakali) nila sa mga librong Amerikano, kahit na kung ang mga ito ay tungkol (o galing) sa iba pang banyagang kultura at sibilisasyon (cf. sa mga “progresibo” sa literatura at “art studies,” ang *second-hand* nang istrukturalismo, post-istrukturalismo, post-modernismo, dekonstruksiyonismo at iba pang “ismo” mulang Pranysa at iba pang bansang Europeo). Kaya, tulad ng kanilang mga katunggaling pulitikal (na kapwa nilang elite), ay kopyang seroks (*xerox copy*) lamang sila ng mga huwaran nilang pangalawang-gamit ng Amerikano. Ang ibig nilang palaganapin sa “nasyon” ay yaong mga adhikaing kasalungat lamang ng pinaiiral ng naghaharing-uri. Gayumpaman, ang magkasalungat na layunin ng elite at ng kalaban nitong “rebolusyonaryo” ay kapwa nasasalalay sa mga simulain (at kontradiksiyon sa loob) ng sibilisasyong Kanluranin. Samakatuwid, kapwa ang mga nakaupo sa kapangyarihan at yaong gustong magpatalsik sa kanila ay nakasandal sa mga categoryang hiram o produkto ng kanilang pagiging *xerox copy* ng banyaga. Walang orihinal na kaisipan ang dalawang direksyong ito ng tunggaliang sosyo-pulitikal. Sa katunayan, ang dalawang magkatunggaling puwersa lamang ang siyang nagkakaintindihan sa labanang ideolohikal na ito, sapagkat sa wika at sa mga categoryang banyaga lamang isinasagawa ang pingkian ng mga ideya. O dili kaya, ang magkakaugnay sa tunggalian ay ang dalawang puwersang nabanggit at ang banyaga, na siya namang hinihingan ng tulong ng dalawa: para sa una, tulong sa pagpapaunlad (*development aid*); para sa pangalawa, pakikipagtulungang ideolohiyal ng mga kasama (*proletarian internationalism*).

Narito sa pagiging masamang *xerox copy* lamang ng kopyang seroks na ring Amerikano ang isa sa dalawang mukha ng “iskizofrenyang pangkalinangan” ng mga elite,

“ordinaryo” man o “reaksyonaryo,” at ng mga “rebolusyonaryo.” Lagi na lamang dapat nilang ikumpara ang sarili at ang sariling hiram na kultura sa mga dayuhan. Ito ang sanhi ng kanilang kompleks ng “unang Pilipino” (“first Filipino doctor,” “first Filipino pilot,” at iba pa). Ito rin ang paliwanag kung bakit “pangkami” ang pinaka-katangian ng kanilang “kulturang nasyonal.”

Hindi lang pangkami ang pananaw ng kulturang nasyonal — *i. e.* hindi lamang pagpapataas ng noo ng nakatataas/nakalalamang-sa-lipunan *vis-à-vis* sa banyaga o dili kaya katas lamang ng kanilang pakikipag-ugnayan sa mga tagalabas. Pantayo rin ang pananaw ng kulturang ito kung ang nag-uusap-usap ay mga elite lamang bilang tagapagpagalaw ng lipunan-at-estadong nasyonal. Gaya ng nabanggit na, ito ang nabuong kultura ng mga elite, sa kabila ng pagiging *xerox copy* lamang nila — *i. e.*, ng kanilang pagiging anino o aninag lamang ng Kanluran. Bukod dito, may mga elemento rin naman ng mga katutubong kalinangan ang kultura ng elite. Kinailangan ang mga sangkap na ito upang masaklaw ng mga tagapagtatag ng nasyon ang lahat ng nakatira sa kapuluan. Alam natin na ipinapalagay ng mga elite ang sarili na mga kinatawan ng mga “Pilipino” sa harap ng Kastila at, pagkatapos, sa harap ng Amerikano. Sa madaling sabi, sila ang nagpapalagay sa sarili na “kinatawan” ng “*pueblo Filipino*” sa simula at, pagkatapos, ng “*Filipino people*” na madalas nilang ipagkamaling tunay na “Bayang Filipino.”

Gayumpaman, talaga namang may bahagi pa ring katutubo ang kanilang kaluluwa. Marami ang dahilan nito. Una, sapagkat ang pinakamarami sa kanila ay ipinanganak sa loob ng isa sa mga taal na kalinangang Filipino (*i. e.*, Tagalog, Magindanaw o Ibanag, halimbawa) bago sila pumasok o ipasok sa mga unang baitang ng sistema ng edukasyon, at bago magpatuloy o ipagpatuloy ang kanilang pagpapasabanyaga o alyenasyon sa Amerika o sa iba pang lugar sa ibayong dagat (ang tawag nila rito ay “abroad”) sa kanilang “pagpopost-gradweyt.” Ibig sabihin, maliban sa kung sila’y talagang ibinukod ng kanilang mga magulang sa mga kababata nilang kapus-palad, ang kanilang unang pagkabata ay nahuhubog ng taal na (mga) kalinangan. Pangalawa, kahit pa nga makaligtas sila sa pangkalinangang hatak ng kanilang mga kababata sa lansangan, hindi naman sila nakawawala sa kanilang mga yaya at iba pang katulong sa sambahayan. Pangmatagalan ang impluwensiya ng mga ito, higit sa lahat dahil ipinaubaya sa kalinga ng mga yaya at katulong ang mga anak ng mayayaman.

Isa iyan sa mga koneksyon ng mga elite sa bayan. Ipinakikita sa dayagram ang pagkakaugnay na ito, pagkakaugnay na napakahalaga ang aspetong pangkalinangan. Ibig sabihin, sa kaloob-looban ng kanilang “kulturang nasyonal” na hiram o napulot sa banyaga ay nakabalot ang buod ng kanilang pagka-Pilipino na nakaugat sa mga taal-sa-ating kalinangan. Ikahiya o ipagmalaki man, ang buod na iyan ang siyang nagbibigay sa kanila ng karapatang tawagin ang sarili, kahit papaano, na tunay na Filipino. Gayumpaman, malakas man ang bisa ng katutubong salik na ito, hindi talaga alam ng mga elite ang kanyang kalikasan, ang kanyang mga katangian, kahit ang kanyang anyo. Malalim ang kanilang kamangmangan hinggil sa kanilang tunay na pagkatao, hinggil sa pagka-Pilipino at kapilipinuhan. Napawalay sila rito at nahirati (o nahihirati pa) sa pagpapasa-Kanluran. Nasa relasyong ito sa bayan ang pangalawang mukha ng “iskizofrenyang pangkalinangan”

ng mga elite. Hindi nila malaman kung paano haharapin o kahaharapin at *isasakaluluwa* ang kanilang mga kinagisnang kalinangan, ang kanilang pagiging “katutubo,” *i.e.*, kung ano ang kanilang gagawin (*sa katunayan, kung ano pa talaga ang kanilang magagawa*) sa Kalinangang Bayan na sumasaklaw na sa pinakamarami sa Kapilipinuhan. Gaya ng makikita sa dayagram, bahagi sila ng mga taal-sa-ating kalinangan at ng Kalinangang Bayan na umusbong mula sa mga ito sa kanilang pag-uugnayan sa isa’t isa at pakikipag-ugnayan/pakikipagtunggali sa ibang kultura sa agos ng kasaysayan; *subalit* nasa labas din ng Kalinangang Bayan ang mga elite dahil sa kanilang pagkabuo ng (at patuloy na pagtataguyod sa) Kulturang Nasyonal. Kaya iláng sila sa Bayan at sa pangkalahatang kalinangan nito.

Pagkailang (o pagkalito) at pagsasamantala — sa pananalitang pampolemika: pagkagulo at panggugulo — ang matatawag na pangunahing katangian ng iba pang koneksyon o pakikipag-ugnayan ng mga elite sa Bayan. Tatlo lamang ang babanggitin dito bilang kapuna-punang aspeto ng kanilang pagkailang o pagkalito. Ang una ay hinggil sa kanilang sarili na lagi na lamang pinoproblema ang identidad. “Sino ba ako?”; “Ano ba tayo?”; “Ano/Sino ba ang Pilipino?” Ganyan ang mga tanong nila, na nagpapakita kung gaano talaga kalabo at di-katatag para sa kanila ang kakanyahang pambansa na kanilang idinudulot, bilang imahen ng kanilang pagkatao, upang sumaklaw sa Kapilipinuhan. Hindi ito nakapagtataka, sapagkat iniugnay talaga ng elite ang pambansang kakanyahan sa mga banyaga — *i.e.*, mula sa labas ang pagkabuo nito bilang bunga ng kolonyalismo. Para sa kanila, samakatuwid, nasasalalay ang pagiging Pilipino sa kapaligiran lamang at hindi sa pagka-Pilipino mismo, mula sa loob ng kalinangan o mga kalinangang Pilipino, bilang resulta ng pagsulong (o pamumukadkad) nito (o ng mga ito) sa agos ng kasaysayan.

Ito ang dahilan kung bakit sa kamalayan ng elite at ng pinalalaganap nilang Kulturang Nasyonal (*sa Ingles*), pinakasentral ang ideya ng “impluwensiya” o bahid ng banyaga. Tiyak na maaalala pa ng ilan ang ipinakita sa paradang paggunita ng Kasarinlan na pinamagatang “Kasaysayan ng Lahi” noong panahon ng Batas Militar: halos lahat siguro ng mga “lahi” at “kabihasnan” ay ipinarada na upang iparamdam sa banyaga na napakaimportante ang kani-kanilang “papel” di-umano sa pagiging Pilipino ng ating “lahi.” [Kung “lahi” nga pala talaga, sa anumang pakahulugan, ang Kapilipinuhan — *i.e.*, hindi isang kalinangan/kabihasnang nabuo sa kasaysayan, papaano ba naman maipaliliwanag o maitutugma sa ideya ng “isang lahi” ang pakikipaglahian ng elite sa banyaga, hindi lamang sa pisikal kundi (lalo’t higit) sa ispirital at kultural?] Ang natabunan ng ganyang pagtingin sa sarili ay yaong elementong pundamental: ang taal at “katutubo” sa Pilipino. Gayundin, ilang taon na ang nakararaan, sa paggunita ng Rebolusyon ng Pebrero 1986, halos lahat ng relihiyon ay isinama sa *ecumenical service* (pati na ang Hudyo!) sa kani-kanilang wikang banyaga. Ang P/Filipino lamang ang wala. At pinakanta pa ni Cardinal Sin ang mga Pilipino ng “My Country `tis of Thee” (na kanyang natutunan siguro noong panahon ng Amerikano).

Sa totoo lang, ang iwinawatawat ng mga elite ay ang pagiging “halo-halo” ng Kulturang Nasyonal mula sa pagkain hanggang sa kaisipan at pagkalikha ng mga “bagong” elemento ng kultura. Nag-aanyo tuloy na parang tambol ang Kapilipinuhan — *i.e.*, hungkag sa

loob at puro banyaga o galing sa banyaga ang balat na nakabalot at nagbibigay ng tunog sa buong kahungkagan. Hindi naman totoo ito, tulad ng nabanggit na sa itaas. Matatag at malaman ang Kapilipinuhan: may napakalalim na pinagmulan at masalimuot ang kanyang pagsulong at pagkabuo mula rito. Nagiging hungkag lamang ang kanyang anyo dahil mula sa labas ang paningin at pagkaintindi ng mga elite sa pagkabuo ng ating bansa at ng kalinangan nito. Hindi nila nakita at, hanggang ngayon ay hindi pa rin nakikita, na habang nakatuon ang kanilang buong punyagi tungo sa pagiging tagapagmana ng estado, lipunan at kulturang kolonyal, nabuo naman ng bayang Pilipino ang Kalinangang Bayan at binibigyang-hugis din ng tunay na mga “anak ng bayan” si Inang Bayan. Mula naman ang lahat ng ito sa pakikiharap, pakikipagtunggali at pakikipag-ugnay ng mga kalinangang Pilipino sa isa’t isa at sa kulturang kolonyal ng mga Kastila at Amerikano sa daloy ng kasaysayan. Diyan nakaugat ang tinatawag na “Dakilang Tradisyon” (*Great Tradition*) di-umano ng akulturado at maka-Kanlurang elite sa isang dako, at ng “Maliit na Tradisyon” (*Little Tradition*) daw ng elementong bayan sa kabilang dako. Nakasalalay din sa pananaw na ito ang pagmamaliit ng mga elite sa panlasang “bakya” ng bayan (cf. ang tinatawag ng mga gaya-gayang intelektuwal na “popular culture,” anuman ang tiyanak na itong angkat mula kung saan-saan upang magamit sa pag-uuri-uri ng mga penomenong sosyo-kultural na Pilipino), kapag inihahambing sa di-umano’y “cultured” o “mataas na uring” panlasang hiram nila sa banyaga.

Ang relasyon ng mga elite sa Kalinangang Bayan ang siyang pinagmulan ng pangalawa at pangatlong aspeto ng kanilang pagkalito. May kinalaman ang pangalawa sa kanilang kompleks ng kawalang-halaga *vis-à-vis* sa banyaga — *i.e.*, kinakailangan nilang gawing *ibayong ideyal* ang mga Pilipino kapag inihahambing nila ang mga ito sa mga banyaga sa pamamagitan ng categoryang intelektuwal at pangkultura ng mga dayuhan. Kaya nga, “mabuti” *per se* at higit sa lahat ang *masa*, na tagapaghubog pa nga ng kasaysayan! *May palabra de honor* (hindi paninindigan o salitang binitawan o puri’t dangal kaya) at *delicadeza* (hindi paggalang o hiya o magandang ugali, pakikitungo, atbp.) ang Pilipino bilang Filipino! Sa katunayan, para kay Ibn Parfahn, isang Pilipinong sumulat ng *Malayan Grandeur* bilang isang rasista ring pangontra sa ideya ng “pangingibabaw ng mga puti” (*white supremacy*), ang mga dating Pilipino (tulad daw ng lahat ng mga Malayo — *i.e.*, kasama ang mga Pilipino) ang siyang pinakadakilang lahi sa buong daigdig at sa kasaysayan!

Ang pangatlong anyo ng pagkalito ng mga elite ay kabaligtaran ng pangalawa — *i.e.*, ang lagi nilang pamumuna at pamimintas sa inaakalang “tunay na Pilipinong pag-uugali.” Bilang kapalit o kahalili ng mga kolonyalistang puti, ang mga elite ay pupuna rin sa “katamaran” ng masang Pinoy, gayong kitang-kita naman ang kasipagan ng mga magsasaka, drayber, manggagawa at iba pang kauri ng mga ito. Mapapahaba pa ang listahan ng mga pintas ng elite (na unang naging pintas ng mga kolonyalista) sa mga “katutubong Pilipino.” Subalit ang importante rito ay ang makita o maipakita na kaakibat ng pagpipintas na ito ang ideyalisasyon ng Pilipino, at ang dalawang reaksyong ito ng mga elite ay tanda ng kanilang pagkalito sa pakikipag-ugnay sa bayan at sa kalinangang taglay nito.

Gayumpaman, sa kabila ng pagkabalisan ng mga elite, nakukuha pa rin nilang pagsamantalahan ang bayan sa pamamagitan ng kanilang koneksyon dito. Natukoy na ang halimbawa sa pulitika: upang mahalal sa Kongreso, magsasalita ang pulitiko sa wikang bayan (Tagalog o P/Filipino o/at wika ng kanyang kinabibilangang grupong etnolingguwistiko), ngunit pagdating sa Maynila, gagawa siya ng mga batas sa Ingles na hindi naman naiintindihan ng karaniwang mamamayan. Ibig sabihin, hindi talaga nasasalalay sa tunay na pagkakaunawaan sa pagitan ng bayan at pulitiko (at pati na estadista, kung mayroon man) ang relasyong pulitikal: nababarahan ang unawaan sa tarangkahan ng dambuhalang pagkakahating pangkalinangan na ginagamit ng mga elite upang mangibabaw sa pamamagitan ng kapangyarihang pulitikal, huwag na munang pag-usapan pa ang kanilang hawak (sa pakikipagsabwatan ng mga banyaga) sa ekonomiya. Kadalasan, ang pagkakaroon (at pagsasamantala sa pamamagitan) ng dalawang wika, o *dila* (*i.e.*, ang Ingles bilang wika ng estado at kulturang kolonyal sa isang dako at ang Tagalog o P/Filipino at/o iba pang wika ng bayan sa kabilang dako) ay sinasabayan ng pagpapakita ng dalawang mukha o pagkadoblekara. Dalawa nga rin ang residens o tirahan ng mga elite: sa Maynila at sa probinsiya o bayang kanilang “kinakatawan” (ibig sabihin, pinangingibabawan at pinagsasamantalahan); may pangatlo pa nga ang ilan sa Estados Unidos, kung saan pinag-aaral ang mga supling. Pagkabalimbing ang pinakatatanging elite!

Ang batas na pinagtibay at pinalalaganap ay batay sa (at pagpapatuloy ng) ibang karanasan at damdaming pangkatarungan. Kaya nga’t ang palagiang tema ng mga pelikulang bakbakan, na siya namang laging tinatangkilik ng bayan ay, “Sa ‘yo ang Batas, akin ang Katarungan,” - ibig sabihin, sa elite na ang porma ng batas (na Kanluranin) at sa bayan naman ang buod nitong napapaloob sa pakikiramdam ng bayan kung ano o saan ang matwid!

Ang Kulturang Nasyonal na pinalalaganap ng elite, samakatuwid, ay instrumento ng dominasyon sa taumbayan. Natural lamang ito, sapagkat ang kulturang iyan ay pagpapatuloy lamang ng kulturang kolonyal ng mga kolonyalistang hinalinhan (o hanggang ngayon ay kasabwat pa rin) ng mga elite sa kapangyarihang pang-ekonomiya at pampulitika. Ang Kalinangang Bayan naman, tulad ng inilalarawan sa dayagram, ay nakaugat sa mga kalinangan ng mga grupong etnolingguwistiko na ang batayang prehistoriko ay ang pangkabihasnang kontinuum o pagkakaugnay-ugnay na Austronesyano. Ang batayang pangkalinangang ito naman ang siyang nag-uugnay sa atin sa Madagaskar, Indo-malaysia at sa lahat ng mga kalinangang Austronesyano sa Karagatang Pasipiko hanggang Hawaii at New Zealand (Maori).

Gaya ng makikita sa dayagram, ang mga banyagang nakatira o napapaloob sa teritoryo ng Kapilipinuhan (higit sa lahat, iyong tunay na nakaambag sa buhay at lipunang pambansa) ay nakapapasok (o naipasok) sa kabuuang pambansa sa dalawang paraan. Ang una ay tungo sa Kulturang Nasyonal, sa pamamagitan ng sistema ng edukasyon, at sa pagiging “Kastila” noong una at “Amerikano” sa ngayon. Kadalasan, ang mga dayuhang ito ay bahagi ng elite pang-ekonomiya at nagiging ganoon din dahil pumapasok sa mga eskwelahan at unibersidad ng mga elite na Pilipino, tulad halimbawa

ng De la Salle o Ateneo at, nitong mga nakaraang dekada, pati na U.P. Karamihan sa kanila ay taga-syudad (Cebu, Maynila at iba pa). Ang pangalawang pamamaraan ay sa pamamagitan ng pagpasok (akulturasyon) sa mga grupong etnolingguwistiko, tulad ng Tagalog, Bikol, Ilokano, Ilonggo at iba pa. Ang mga banyagang ito ay maaring elite o bayan - ibig sabihin, nahahati rin sila sa pamamagitan ng “dambuhalang pagkakahating pangkalinangan.” Hindi sila naiiba sa iba pang mga Pilipino. Sa katunayan, Pilipino na nga sila. Maraming mga halimbawa ang penomenong ito: ang mga Cojuangco ng Tarlac, ang mga Syquia ng Ilocos; ang mga Locsin ng Negros, ang mga Tan ng Sulu at iba pa. Sa madaling salita, oras na makapasok sila sa mga grupong etnolingguwistiko, hindi na sila mahihwalay sa iba pang mga Pilipino sa punto-de-bistang istruktural - elite sila o bayan. Masasabi rin ito hinggil sa mga Amerikano at iba pang dayuhan na nanatili na sa Pilipinas. Iyong iba naman ay dederetso na lang sa hanay ng elite, “laluna yaong nag-aaral sa mga paaralang Amerikano sa bansa (tulad ng International School).

Sa tindi at lalim ng kanilang identipikasyon sa Kapilipinuhan, nararamdaman din nilang lahat ang pagkakahating pangkalinangan ng bansa. O dili kaya, napapaloob din sila sa pagkakahating iyon - *i.e.*, ang elite ay may “kulturang nasyonal;” ang nakararami ay bahagi ng Kalinangang Bayan. Gayunpaman, ang ilan sa kanila ay magpapatuloy ng dating identidad na kultural (Intsik, Bombay, Amerikano at iba pa). Sa gayon, ang tindi at lalim ng pagpapatuloy na ito ang siyang tanda at sukat ng kanilang pagiging di-Pilipino. Wala silang (o katiting lamang ang kanilang) bahid ng pagka-Pilipino. Ang kanilang identidad sa loob ng Kapilipinuhan ay bahagi ng mga suliranin hinggil sa etnisidad, bagay na lumilitaw higit sa lahat sa mga grupong nakagawiang tawaging “minoridad” (c.f. Bangsa Moro, Lumad, Igorot, at iba pa).

Bawat isa sa mga grupo o komunidad na etnolingguwistiko (Tausug, Bikol, Sugbuhanon at iba pa) at dahuyan (Intsik, Bombay, at iba pa na hindi pa nakakalimutan ang sariling wika at kultura) ay may sariling pantayong pananaw. Ang mga kilusang pang-etnisidad naman ay pangkami lamang ang pananaw patungkol sa kabuuang sosyo-pulitikal ng nasyong Pilipino, sa loob ng kasalukuyang estadong nasyonal at bilang epekto ng pag-iral ng kulturang nasyonal ng elite. Pangkami, dahil ang kanilang inaatupag at pinaka-pre-okupasyon ay ang kanilang relasyon sa kabuuang nasyonal, kadalasan sa mga awtoridad na pulitikal nito. Ang layon ay mapangalagaan ang sariling interes at makamtan ang ilang pribilehiyo mula sa kabuuan. Wala (o wala pa) silang pantayong pananaw, maliban doon sa sirkulo ng mga nakikibaka. Kung baga, nasa antas sila ng mga propagandista noong ikalabinsiyam na dantaon *vis-a-vis* sa rehimeng kolonyal na Kastila noon. Gayumpaman, mas pundamental naman ang kanilang pangkalinangang pagkakaugnay sa iba’t ibang bahagi ng Kapilipinuhan — higit sa lahat, dahil ang kanilang pambuklod ay ideolohikal (sa kaso ng mga kilusang Muslim, ang Islam; sa kaso ng mga taga-Kordilyera at Mindanao, ang pagka-“katutubo”). Sa ganitong konteksto, hindi sila naiiba sa mga karaniwang kilusang pulitikal, tulad ng mga komunista, o dili kaya sa mga militar at mga grupong mesyaniko (bagamat itong mga huli ay nasasalalay sa isang kamalayang pangkalinangan at kadalasan ay nagtatangkang maibalik sa dati ang kalinangan ng bansa).

Lahat ng mga grupong etnolingguwistikong Pilipino (Kalinga, Bikol, Waray, Samal, at iba pa) o banyaga man (Intsik, Bombay at iba pa) ay may taal (at kadalasan ay buo pang) pantayong pananaw. Para sa kabuuang kalinangan ng Kapilipinuhan, ang pinakabatayang mga grupo ay yaong mga taal sa atin. Gaya ng nasabi na, napapasama o napapasali lang ang mga dayuhan sa isa sa kanila. Ang mga grupong etnolingguwistikong ito ang pinagmulan at patuloy na pinagsisibulan ng Kalinangang Bayan.

Sa kabila ng sa wari'y magkakahiwalay na pantayong pananaw ng mga grupong etnolingguwistiko, ano naman ang pantayong pananaw ng pangkabuuang Kalinangang Bayan? Kung itatambak sa isang tabi ang lahat ng naangkat ng mga elite (relihiyon — Islam, Kristyanismo at iba pa; ideolohiya — liberalismo, komunismo at iba pa; sistemang pulitikal — karadyahan, sultanato, estadong kolonyal na inokupa ng elite sa bisa ng “rebolusyon” sa una at “paggawad ng independensya” pagkatapos, at iba pa), matatagpuan natin ang buod ng Kalinangang Bayan. Sa relihiyon, nariyan ang Islam at Kristyanismo ng bayan (*Folk Islam and Folk Christianity*) na hindi malayo sa mga katutubong paniniwala ng Kapilipinuhan sa simula't simula pa (anitismo, sa pagkapangalan dito ng mga Propagandista). Sa larangang pulitikal, nariyan pa rin sa kabila ng lahat ng mga rebolusyon at pagbabago, ang konsepto ng *bayan* na may katumbas sa lahat ng dako ng kapuluan — *ili* sa mga Ilokano at Ipugaw, *balen* sa mga Kapampangan; *banua* sa mga Bikol at ilang Bisaya at iba pa. Sa lahat ng dako, ang kahulugan ng *bayan* ay hindi lamang lugar (*i.e.*, *lupang tinubuan*, kundi tao (*i.e.*, *mamamayan* o *taumbayan*). At ang lawak ng teritoryo nito ay mula sa 1) pagtitipon ng mga tao na may sentro (*i.e.*, *poblasyon* o *mismong bayan*, halimbawa, “pupunta kami sa bayan”) at nakapaligid na mga bahagi (*i.e.*, *nayon*) *hanggang* sa 2) malawakang kabuuan na may pangkalahatang kapangyarihang pulitikal (tulad ng “bayang Pilipino,” halimbawa, o ng kay Floranteng “sa loob at labas ng bayan kong sawi” — ibig sabihin, sa Kanluraning, isang estado), *matapos* ang 3) kabuuang etnolingguwistiko mismo (*i.e.*, pamayanan o komunidad, tulad ng Tagalog, Ibanag, Maranaw: halimbawa, ang kababayan mo, kung ika'y Sugbuhanon, ay isang Sugbuhanon o Bisaya o kaya isang Pilipino rin, laluna kung ika'y nasa labas ng bansa).

Heto ang ilan pang halimbawa ng pagkakaugnay ng mga kalinangang etnolingguwistiko bilang batayan ng pantayong pananaw ng Kalinangang Bayan. Sa larangan ng kaisipan, matutukoy ang mga konsepto ng *sandugo*, *kadugo*, *angkan*, *lipi*, *lahi* at mga katumbas ng mga konseptong ito sa buong Pilipinas. Marami na ang nasulat tungkol sa *utang na loob*, *pakikisama* (na bahagi lamang talaga ng pakikipagkapuwa-tao), at iba pa. Kamakailan lamang ay sinuri ko ang pagkakaugnay ng sarili, kapuwa, at iba sa ugnayang panlipunan at sa mentalidad. Mismong sa klasipikasyon ng karaniwang reyalidad ay magkakaugnay ang mga grupong etnolingguwistikong Pilipino (halimbawa, ang konseptwal na pagkakahati ng palay (sa bukirin), bigas (sa bodega) at kanin (sa hapag); itong huli mismo bilang lugaw, tutong, bahaw, at iba pa. Ibig sabihin, sa daigdig ng mga konsepto at ideya, malalim ang pagkakaugnay ng mga Pilipino sa loob ng Kalinangang Bayan. Lamang, hindi ito binibigyan ng sapat at masinsinang pansin ng mga Pilipinong nakapag-aral at pantas (*i.e.*, bahagi ng elite at ng Kulturang Nasyonal na banyaga ang batayan). Subalit, iyan nga ang dapat pagtuunan ng pananaliksik at pangangalaga para

sa pantayong pananaw ng namumuo at binubuo (o dapat buuin) nating Kabihasnang Pambansa).

Sa mga kalinangang etnolingguwistiko nakaugat ang Kalinangang Bayan nagkahugis sa agos ng ating Kasaysayan bilang kasalungat ng Kulturang Nasyonal na nabuo ng mga elite sa pamamagitan ng (ipinilit o ninais na) panghihiram at pangongopya ng dayuhan. Habang ang kultura ng elite ay sa wikang Kastila noong Propaganda at ilang dekada pagkatapos, sa Ingles na ngayon; ang Kalinangang Bayan naman ay nabubuo ngayon sa wikang P/Filipinong batay sa Tagalog. Natural na sa proseso ng akulturasyon ay nakabuo ang bawat grupong etnolingguwistiko ng reaktibong kulturang batay sa buod ng kanyang kalinangan. Gayumpaman, ang Tagalog lamang ang nakabuo ng isang kontra-kalinangang may katatagan sa antas ng buong kapuluan, *vis-à-vis* sa kaayusang kolonyal. Hindi ito dahil sa ang kalinangang Tagalog ay may angking katangiang nagbubukod sa kanya sa iba pang kalinangang Pilipino. Magkakamag-anak at magkakapantay ang mga kalinangang Pilipino na lahat ay nakaugat sa kontinuum na Austronesyano. Ang tanging naging bentaha sa katunayan, sa simula'y disbentaha at kasawian — ay ang pangyayaring namugad sa Katagalugan ang sentro ng kapangyarihang kolonyal. Ito ang nagdulot sa kalinangang Tagalog ng pangmatagalan at walang humpay na hamon upang harapin ang mga pagbabago mula at ayon sa kaibuturan ng sariling kaluluwa't diwa. Kaluluwa't diwang hindi naiiba sa kaluluwa't diwa ng iba pang kalinangang Pilipino. Kung kaya't para bagang ang kalinangang Tagalog ang siyang naging kinatawan-tagapagtaguyod ng pagka-Pilipino at tagapagtipon ng Kapilipinuhan sa hamon ng banyagang kultura/sibilisasyon.

Malakas ang Kalinangang Bayan, sa kabila ng mga panghihimasok ng Kulturang Nasyonal ng elite. Nakasalalay ang lakas na ito sa ilang mga faktor. Una, dahil sa kahirapan ng bansa, hindi talaga epektibo ang sistema ng edukasyong tinanggap at pinalaganap ng elite mula sa mga Amerikano, laluna ang bahagi nitong pampubliko. Dahil dito, tunay na nakatatagos ang bahid banyaga (Amerikano at Kanluranin, sa *wikang Ingles*) sa mga nagdaraan lamang (o higit sa lahat) sa mga pribadong eskwelahan. Napatunayan ito sa dalawang pag-aaral. Ipinapakita ng isa (na isinagawa at nailathala na ni Dr. Doronila ng U.P. Dalubhasaan ng Edukasyon) na mas ninanais ng mga batang mag-aaral (na galing sa mga hanay ng mga elite) na maging dayuhan ang kanilang nasyonalidad kaysa Pilipino. Sa pangalawa naman (na isang di-pa-nalilimbag na pag-aaral ni Prop. Zarco ng U.P. Dalubhasaan ng Agham Panlipunan at Pilosopiya), lumilitaw na ang batang mula sa hanay ng bayan ay mas ipinagkakapuri ang mga bagay-Pilipino (Fernando Poe, Jr. bilang bida at huwaran; tatak Marikina kung sapatos ang pag-uusapan, at iba pa) kaysa mga tao't bagay na “imported.”

Bukod sa pagkakahiwalay ng mga pribado (mas intensibong pagpapasakanluranin) at pampublikong (di-epektibong pagpapasakanluranin) edukasyon, kahirapan din ng bansa, samakatuwid ng mamamayan, ang dahilan ng hindi pagpapatuloy ng nakararami sa kanilang pag-aaral. Bunga nito, mas magiging malalim at malakas ang impluwensiya ng kapaligiran (na sa kabutihang palad ay nakaugat pa sa reyalidad ng mga kalinangang etnolingguwistiko at kalinangang bayan) sa mga kabataang di-elite.

Ang kapaligiran ito ang pangalawang faktor ng di-pagka-epektibo ng panghihimasok ng Kulturang Nasyonal. Kahit na nga ang Kulturang Nasyonal ay binabago ng kapaligiran Pilipino (tingnan ang nabanggit na hinggil sa iskizofrenyang pangkalinangan ng elite kaugnay ng mga katulong at kalaro), sa kabila ng *pagsusumikap ng elite na mapanatili ang kultura/ sibilisasyong Kanluranin dito sa atin* (i.e., libro, pelikula, TV, babasahin sa wikang Ingles, at iba pa; ang pinakabalintuna rito ay ang nakakaawang pagbubuhay muli sa patay nang wikang Kastila at sa kaakibat nitong pangkulturang pagmamayabang). Malakas ang kapaligiran pangkalinangan ng Kapilipinuhan at ito’y nakaugat nga sa isang malalim na kasaysayan.

Kaakibat ng kapaligiran ang pangatlong faktor; ang dami ng mga Pilipinong nasa hanay ng bayan. Ano man ang pangungutya at pag-aalipusta sa kanilang pangkalahatang kalinangan (bakya, “papyular” (*popular culture*), mababaw, pang-atsay, at iba pa), ang nakararami ang siyang nagpapasya sa hugis at kulay ng kalinangang Pilipino.

Bilang huling faktor, masasabing alam din ng bayan na, bilang resulta lamang ng pangongopya, mababaw talaga ang kultura ng elite. Kaya hindi talaga seryosong mapagtutuunan ito ng pansin, ni karapat-dapat tularan. Hinggil dito, magandang pag-aralan ang pangungutya sa kulturang elite at banyaga sa pelikula at sa panitikan ng bayan, laluna sa mga pelikulang nagpapatawa.

Magkaharap ang Kalinangang Bayan at Kulturang Nasyonal sa kasalukuyang problema ng pantayong pananaw na sasaklaw (o dapat sumaklaw) sa lipunang Pilipino at sa Kabihasnang Pambansang magiging ekspresyon nito. Sa aking palagay, hindi maaaring maging batayan ng Kabihasnang Pambansa ang Kulturang Nasyonal na hango lamang sa Kanluran at lipos sa diwa ng panggagaya. Kailangang ibatay (sa katunayan, *iugat* kung hindi man *itanim*) sa Kalinangang Bayan ang Kabihasnang Pambansa, kung ito ay talagang magkakaroon ng pantayong pananaw na siyang *sine qua non* ng isang diskursong pangkabihasnan.

Konklusyon

Ang pantayong pananaw ay isang buong (ibig sabihin, di watak-watak na) diskursong pangkalinangan o pangkabihasnan, ang pinakakatangian ng isang kalinangan o kabihasnang may kabuuan at kakanyahan. Batayan siya, samakatuwid, ng pagkakaisa ng isang grupo ng taong may sariling wika-at-kultura.

Magkakaugnay ang pantayong pananaw ng mga magkakamag-anak na kalinangang Pilipino sa pagtatagpo ng mga ito sa kulturang Kastila bilang bahagi ng namumuong sibilisasyong Europeo noong ika-16 na dantaon. Sa pag-uugnayan ng Kapilipinuhan at Kastila na nakasentro at pinakamasidhi sa Katagalugan, lumitaw mula sa hanay ng mga ladinong naging ilustrado ang Kulturang Nasyonal na ang pinakapananaw ay pangkami (bilang pagtanggipagkontra sa pangkayong pagmamaliit ng mga Espanyol) at ang naging pinakakatangian nito ay panggagaya sa kolonyalista, sa kabila ng paghahanap

ng dating “katutubong” (i.e., taal pa kaysa sa iba nilang kalahi/kabalat) identidad. Natural lamang na, kung pangkami man ang kanilang pananaw *vis-à-vis* sa Kanluran, sinikap ng mga ilustrado (at ng kabuuan ng elite) na mabuo ang isang pantayong pananaw para sa minimithi-ng-lahat na bansa, sa loob ng hiram na Kulturang Nasyonal. Sa prosesong ito, ninais nilang masaklaw ang buong Kapilipinuhan na kinailangan nila upang maging iba (sa pahapyaw man lamang) sa Kastila, *upang mapawi ang kahihyan at kahungkagan ng kanilang pagsasadiwa’t-kaluluwa ng pag-aanyong kaparis nito!* Ngunit, habang nabubuo ang elite sa agos ng kasaysayan, nagkaanyo rin ang bayang Pilipino at ang kanyang Kalinangan. Nakaugat ang Kalinangang Bayan ito at ang kanyang pantayong pananaw sa Kapilipinuhan (i.e., sa mga kalinangang Pilipino) at sa ating kasaysayan (na ang pinakatampok na tema nitong nakaraang apat na dantaon ay ang pakikipag-ugnayan sa ibang kultura at sibilisasyon).

Ang Kalinangang Bayan ang siyang dapat maging batayan ng Kabihasnang Pambansang may sariling pantayong pananaw bilang diskursong pangkabihasnan. Samakatuwid, dapat masaklaw ng Kalinangang Bayan ang Kulturang Nasyonal. Sa praktikal na pananaw, dapat matunaw sa (o kaya’y maging bahagi ng) Kalinangang Bayan ang Kulturang Nasyonal, upang mabuo ang Kabihasnang Pambansa. Ang ibig sabihin nito, magiging bintana natin ang Kulturang Nasyonal tungo sa labas; ang Kalinangang Bayan naman, na nakaugat sa mga Kalinangang etnolingguwistiko at sa karanasang pambansa, ay magiging salamin at bukal ng ating loob. Ang interseksyon ng lahat ng iyan sa loob ng pantayong pananaw *sa sariling* wika ang siyang magpapasibol ng ating orihinalidad bilang bansa at bilang Kabihasnang.

Nasa simula pa lamang tayo ngayon ng yugto ng pagpapasaklaw ng Kulturang Nasyonal sa Kalinangang Bayan. Napakaimportante rito ng pagsasa-P/Filipino ng buong sistema ng edukasyon, upang maging *homogenous* o isa at napag-ugnay-ugnay ang pangkalahatang kaalaman, karunungan at kasanayan na ibinabahagi at pinauunlad sa buong Kapilipinuhan. Sa pamamagitan nito ay magiging isa at napag-ugnay-ugnay ang batayan ng talastasang pangkabihasnan — i.e., mawawala ang “dambuhalang pagkakahating pangkalinangan.” Ito rin ang layunin ng pagsasa-P/Filipino ng komunikasyong opisyal sa gobyerno at ng buong mediang pang-imprensa at elektroniko. Napagpasyahan na ni Presidente Aquino ang hinggil sa pakikipag-komunikasyon sa lahat ng bahagi ng estado. Sa *media* naman, halos 85% ng radio ay sa P/Filipino na at umuunlad din ang wikang Pambansa sa TV. Sa pamamahayag lamang medyo hindi pa gaanong mabilis ang takbo ng P/Filipino, bagamat nagkaroon na ng isang seryosong peryodiko sa P/Filipino, ang *Diyaryong Filipino*, na sa kasamaang palad ay nawala, ngunit napalitan naman ng *Fil-Mag* na nagiging mas laganap ngayon (1997). Bukod dito, marami na ring *tabloid* sa ating wika at, kahit sa mga pahayagang inglesero ay napipilitan ang mga reporter na ilathala ang mga sagot sa P/Filipino ng mga karaniwang mamamayan. Sa paglalathala naman ng mga libro, dyornal at iba pang babasahin, matagal nang inililimbag ang mga komiks at popular na *song books* sa P/Filipino, kasabay ng mga magasin tulad ng *Lawayway*. Sa Ateneo, malakas na ang programa ng paglilimbag ng mga nobela sa P/Filipino. Mayroon na ring isang palimbagan na espesyalisado sa “Pinoy *Suspense*’ o nobelang detektib.

Bukod sa mga ito, higit na mahalaga ang pagsasa-P/Filipino ng pagtuturo, pananaliksik at paglalathala sa mga kolehiyo at unibersidad. Ito ay isinasagawa na sa pinakaimportanteng mga unibersidad sa Kamaynilaan, higit sa lahat sa U.P., kung saan inilunsad ni Pangulong Abueva ang “patakaran sa wika,” na ipinagpatuloy naman ni Pangulong Javier, kasama ang pagpapalibay sa Sentro ng Wika sa buong U.P. Sistema. Kaugnay nito, kailangan din ang pagsasa-P/Filipino ng mga agham upang ang mga ito’y maging bahagi ng kalinangan ng bayan. Sa pamamagitan nito, magiging mabilis ang pagpasok ng mga pagbabago sa agham at mahihimok ang paglikha at pagtuklas ng bago sa agham sa loob ng ating lipunan at kabihasan. Ibig sabihin kailangang maiugat sa ating lipunan at kabihasan ang mga tradisyong siyentipiko, “matitigas” o “malalambot” na agham man ito o hindi. Ang pangunguna sa kilusang ito ay ginampanan ng mga agham panlipunan, higit sa lahat ng Kasaysayan at ng Sikolohiya sa U.P.

Lahat ng ito ay mga panimulang hakbang tungo sa pagbuo ng Kabihasnang Pambansa na may Pantayong pananaw.

Kaalamang Bayang Dalumat ng Pagkataong Pilipino*

Prospero R. Covar

(Lekturang propesoryal bilang tagapaghawak ng Kaalamang Bayang Pag-aaral sa taong 1992. Departamento ng Antropolohiya Dalubhasaan ng Agham Panlipunan at Pilosopiya. Unibersidad ng Pilipinas. Binigkas sa Bulwagang Rizal, U.P. Diliman, Lunsod Quezon, Ika-3 ng Marso 1993.)

Panimula

Hangarin ng disiplinaryang antropolohiya na pag-aralan ang likas na tao, kasama na rito ang pagdalumat ng pagkataong Pilipino.¹ Di gaya ng siyensa na may pretensyong panukat na unibersal, ang gagamitin kong parametro ay kaalamang bayang dalumat.² Kaya’t ang pagkataong Pilipino ay tatangkain kong isalarawan ayon sa konteksto ng kulturang Pilipino.³ Sa ganitong ehersisyo, ang mapapala ay pag-uugnay-ugnay ng mga pangyayaring nagtatalaban sa isang larangan ⁴—ang pagkataong Pilipino at ang mga salik nito.

Pagkatao at Katauhan

May kasabihan ang mga Pilipino na: “*Madali ang maging tao; mahirap magpaka-tao.*”⁵ Ang pagiging tao ay isang prosesong bayolohikal. Ang pagpapakatao ay naaayon naman sa prosesong kultural. Sa papel na ito ang prosesong kultural ang binibigyan ng diin.

Ang salitang tao ay pangngalan. Ito ay tumatanggap ng iba’t ibang panlapi upang makapagsaad ng iba’t ibang kahulugan. Halimbawa: maka-tao; t-um-ao; tau-han. Ayon kay Ramos⁶, “ang ka-han kapag inilapi sa isang salitang-ugat ay nagpapahayag

* inilathala sa *DILIMAN REVIEW* Vol. 41, No. 1 1993, pah. 5-11